

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

NUTQIDA MUAMMOLARI BO'LGAN BOLALARGA BO'LGAN MUNOSABAT VA ULARNING IJTIMOIY ADAPTATSIYASI

Nabijanova Gulmira

Namangan davlat pedagogika instituti, magistrant

Annotatsiya

Mazkur maqolada nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Tadqiqot maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan 3–4 yoshli, nutqida muammolari mavjud bo'lgan bolalar ishtirokida pedagogik tajriba-sinov metodi asosida olib borildi. Tadqiqot jarayonida bolalarning tengdoshlari bilan muloqoti, o'yin faoliyatidagi faolligi hamda emotsional holatidagi o'zgarishlar kuzatildi. Natijalar ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi pedagogik munosabat bolalarning ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatdi. Olingan xulosalar nutqida muammolari bo'lgan bolalar bilan ishlashda kompleks va insonparvar yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: nutqiy muammolar, ijtimoiy adaptatsiya, maktabgacha ta'lim, pedagogik munosabat, inklyuziv ta'lim.

ОТНОШЕНИЕ К ДЕТЯМ С РЕЧЕВЫМИ НАРУШЕНИЯМИ И ИХ СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ

Набиджанова Гульмира

Наманганский государственный педагогический институт,
магистрант

Аннотация

В статье рассматривается взаимосвязь отношения к детям с речевыми нарушениями и уровня их социальной адаптации. Исследование проведено на основе педагогического экспериментального метода с участием детей дошкольного возраста (3–4 лет), имеющих речевые нарушения. В ходе исследования анализировались особенности общения детей со сверстниками, их активность в игровой деятельности и эмоциональное состояние. Результаты показали, что позитивное и поддерживающее педагогическое отношение способствует улучшению социальной адаптации детей с речевыми нарушениями. Полученные выводы подтверждают значимость комплексного и гуманистического подхода в работе с данной категорией детей.

Ключевые слова: речевые нарушения, социальная адаптация, дошкольное образование, педагогическое отношение, инклюзивное обучение.

ATTITUDES TOWARD CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS AND THEIR SOCIAL ADAPTATION

Nabijanova Gulmira

Namangan State Pedagogical Institute, Master's student

Abstract

This article examines the relationship between attitudes toward children with speech disorders and their level of social adaptation. The study was conducted using a pedagogical experimental method involving preschool children aged 3–4 with speech difficulties. The research focused on children's interaction with peers, participation in play activities, and emotional behavior. The findings indicate that positive and supportive pedagogical attitudes significantly enhance the social adaptation of children with speech disorders. The results highlight the importance of a comprehensive and humanistic approach in educational practices for children with

speech difficulties.

Keywords: speech disorders, social adaptation, preschool education, pedagogical attitudes, inclusive education.

Zamonaviy jamiyatda inklyuziv ta'lim va ijtimoiy tenglik masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, nutqida muammolari bo'lgan bolalarning jamiyatga moslashuvi, tengdoshlar bilan muloqotga kirishishi hamda ijtimoiy faoliyatda ishtirok etishi ularning shaxsiy rivoji va kelajakdagi hayot sifati uchun muhim omil hisoblanadi. Nutqiy nuqsonlar bolaning nafaqat kommunikativ imkoniyatlarini cheklaydi, balki uning o'ziga bo'lgan ishonchi, emotsional holati va atrofdagilar bilan munosabatlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Nutqida muammolari bo'lgan bolalarga nisbatan jamiyat a'zolari, ayniqsa ota-onalar, pedagoglar va tengdoshlar tomonidan bildiriladigan munosabat ularning ijtimoiy adaptatsiya jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabat bolalarda ijtimoiy faollikni oshirsa, salbiy yoki befarq munosabat esa ijtimoiy ajralish, muloqotdan chekinish va psixologik qiyinchiliklarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli nutqiy muammolarga ega bolalarga bo'lgan munosabatni ilmiy-pedagogik jihatdan o'rganish muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar nutqiy rivojlanishdagi buzilishlarning bolalarning ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sirini ko'rsatmoqda. Nutqiy cheklovlar bolaning o'yin faoliyatida, ta'lim jarayonida va kundalik muloqotda faol ishtirok etishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Bu esa bolada ijtimoiy tajribaning yetarlicha shakllanmasligiga, o'z tengdoshlari bilan munosabat o'rnatishda qiyinchiliklarga sabab bo'ladi. Mazkur maqolada nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabatning ijtimoiy-psixologik va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini ta'minlashda ta'lim muassasalari, oila va jamiyatning o'zaro hamkorligi masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari nutqiy muammolarga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga qaratilgan samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Nutqida muammolari bo'lgan bolalarning rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi masalasi pedagogika, maxsus pedagogika, logopediya hamda psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. Ilmiy adabiyotlarda nutqiy buzilishlar bolaning shaxsiy rivoji, emotsional holati va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil sifatida baholanadi. Nutqiy nuqsonlarning psixologik va ijtimoiy oqibatlari Lev Vygotskyning madaniy-tarixiy nazariyasi doirasida izohlanadi. Olim nutq va muloqotni bolaning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishidagi asosiy vosita sifatida ko'rib, nutqiy cheklovlar bolaning ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqasini murakkablashtirishini ta'kidlaydi. Vygotskiy fikricha, ijtimoiy muhit va kattalarning munosabati bolaning kompensator imkoniyatlarini faollashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Logopediya sohasidagi tadqiqotlarda nutq buzilishlarining tasnifi va ularning ijtimoiy moslashuvga ta'siri masalalari keng yoritilgan. Xususan, R. E. Levina ishlarida nutqiy nuqsonlar bolaning tengdoshlari bilan muloqotida to'siqlar keltirib chiqarishi, bu esa ijtimoiy izolyatsiya va o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishiga olib kelishi qayd etiladi. Muallif ijtimoiy adaptatsiya jarayonida erta logopedik yordam va pedagogik qo'llab-quvvatlashning muhimligini alohida ta'kidlaydi. Bolalarning ijtimoiy moslashuvi va atrofdagilarning munosabati o'rtasidagi bog'liqlik Urie Bronfenbrennning ekologik tizimlar nazariyasida keng yoritilgan. Ushbu nazariyaga ko'ra, bolaning rivoji mikromuhit (oilal, maktab, tengdoshlar) va makromuhit (jamiyatdagi qadriyatlar, ijtimoiy stereotiplar) ta'siri ostida shakllanadi. Nutqida muammolari bo'lgan bolalarga nisbatan ijobiy munosabat va inklyuziv muhit ularning ijtimoiy adaptatsiyasini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Inklyuziv ta'lim doirasida olib borilgan tadqiqotlarda nutqiy muammolarga ega bolalarning umumiy ta'lim muhitiga integratsiyasi masalalari muhim o'rin egallaydi. UNESCO tomonidan e'lon qilingan hujjatlarda alohida ehtiyojli bolalarning, jumladan nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ta'lim va ijtimoiy hayotda teng ishtirokini ta'minlash zarurligi ta'kidlanadi. Ushbu

yondashuv bolalarga bo'lgan munosabatni o'zgartirish va ularning ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy manbalar nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat ularning ijtimoiy adaptatsiyasini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanini ko'rsatadi. Shu bois, ushbu muammoni kompleks pedagogik va psixologik yondashuv asosida o'rganish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida pedagogik tajriba-sinov metodi qo'llanildi. Ushbu metod maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuv jarayonida pedagogik ta'sirning samaradorligini amaliy sharoitda o'rganish imkonini beradi. Tajriba-sinov ishlari Namangan shahridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan nutqida muammolari mavjud bo'lgan 3–4 yoshli 35 nafar bola ishtirokida o'tkazildi. Tadqiqot ishtirokchilari logopedik xulosalar asosida tanlab olinib, ularning yosh xususiyatlari va rivojlanish darajasi tajriba sharoitlarining bir xilligini ta'minlash maqsadida inobatga olindi. Tajriba jarayonida bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajasi ularning tengdoshlari bilan muloqoti, o'yin faoliyatidagi ishtiroki, emotsional javoblari hamda kattalar bilan o'zaro munosabatlari asosida kuzatildi. Pedagogik ta'sir jarayonida ijobiy munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan o'yin texnologiyalari, qo'llab-quvvatlovchi muloqot usullari va logopedik mashqlar kompleks tarzda qo'llanildi. Tajriba-sinovning dastlabki bosqichida bolalarning ijtimoiy moslashuv darajasi diagnostik kuzatuvlar orqali aniqlanib, ularning muloqotga kirishish faolligi va ijtimoiy xatti-harakatlari qayd etildi. Tajriba yakunida esa qo'llanilgan pedagogik ta'sir vositalarining samaradorligi qayta kuzatuv va qiyosiy tahlil asosida baholandi. Olingan ma'lumotlar pedagogik tajriba-sinov metodi nutqida muammolari bo'lgan 3–4 yoshli bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini o'rganishda samarali metod ekanini hamda ijobiy pedagogik munosabat ushbu jarayonning muhim sharti ekanini aniqlash imkonini berdi.

Pedagogik tajriba-sinov jarayonida nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajasiga pedagoglar va atrof-muhitning munosabati qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilindi. Tadqiqot **Namangan** shahridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan 3–4 yoshli, nutqida muammolari mavjud bo'lgan 35 nafar bola ishtirokida o'tkazildi.

Tajriba-sinovning boshlang'ich bosqichida bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajasi diagnostik kuzatuvlar orqali aniqlandi. Baholash mezonlari sifatida bolalarning tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, o'yin faoliyatida ishtiroki, emotsional holati va kattalar bilan o'zaro munosabatlari belgilandi. Tajriba davomida ijobiy pedagogik munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan o'yinli mashg'ulotlar, qo'llab-quvvatlovchi muloqot va logopedik mashqlar tizimli ravishda qo'llanildi. Tajriba yakunida esa bolalarning ijtimoiy moslashuvidagi o'zgarishlar qayta baholandi.

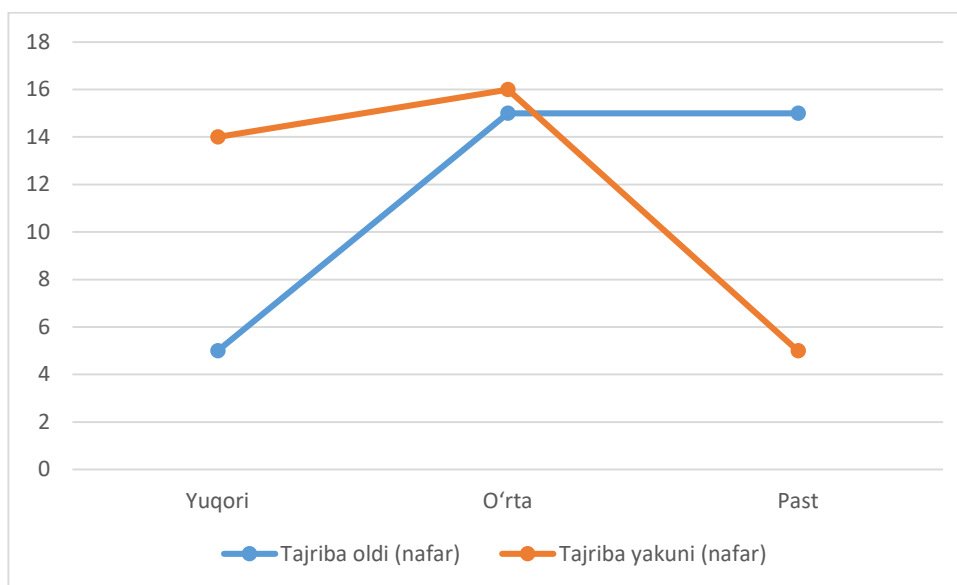
Tajriba-sinov natijalariga ko'ra, ijtimoiy adaptatsiyasi yuqori bo'lgan bolalar soni 5 nafardan 14 nafargacha oshgan, past darajadagi adaptatsiyaga ega bolalar soni esa 15 nafardan 5 nafargacha kamaygan. Bu ko'rsatkichlar ijobiy pedagogik munosabat va maqsadli qo'llab-quvvatlash nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuviga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi.

1-jadval

Nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajalarining tajriba oldi va tajriba yakuni bo'yicha qiyosiy ko'rsatkichlari (n = 35)

Ijtimoiy adaptatsiya darajasi	Tajriba oldi (%)	Tajriba yakuni (%)
Yuqori	14,3	40,0
O'rta	42,9	45,7
Past	42,8	14,3

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, tajriba-sinov boshlanishida bolalarning salmoqli qismi past darajadagi ijtimoiy adaptatsiyaga ega bo'lgan. Tajriba yakunida esa yuqori darajadagi adaptatsiya ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan, past darajadagi ko'rsatkichlar esa keskin kamaygan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, nutqida muammolari bo'lgan bolalarga nisbatan ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi munosabat ularning muloqotga kirishish faolligini oshirib, tengdoshlari bilan o'zaro aloqalarini mustahkamlashga xizmat qilgan. Ayniqsa, o'yin faoliyati jarayonida bolalarning tashabbus ko'rsatishi va emotsional barqarorligi yaxshilangani kuzatildi.

Rasm 1. Tadqiqot natijalari

Umuman olganda, pedagogik tajriba-sinov natijalari ijobiy pedagogik munosabat va maqsadli qo'llab-quvvatlash nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini samarali rivojlantirishda muhim omil ekanini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bolaning nutqiy rivojlanishidagi cheklovlar uning ijtimoiy moslashuv jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi va ushbu jarayonning samaradorligi ko'p jihatdan atrof-muhit, xususan pedagoglar va kattalarning munosabatiga bog'liq bo'ladi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari Namangan shahridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanayotgan nutqida muammolari mavjud bo'lgan 3–4 yoshli 35 nafar bola ishtirokida o'tkazildi. Olingan natijalar ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi pedagogik munosabat va maqsadli logopedik hamda o'yin faoliyatiga asoslangan mashg'ulotlar bolalarning ijtimoiy adaptatsiya darajasini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, nutqida muammolari bo'lgan bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasini ta'minlash kompleks yondashuvni talab etadi. Pedagoglar, ota-onalar va mutaxassislarining o'zaro hamkorligi, shuningdek, inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish ushbu bolalarning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuviga xizmat qiladi. Olingan natijalar maktabgacha ta'lim amaliyotida nutqiy muammolarga ega bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М. : Лабиринт, 1999. — 352 с.
2. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии. — М. : Просвещение, 1968. — 287 с.
3. Бронфенбреннер У. Экология развития человека: Эксперименты по природе и дизайну. — М. : Смысл, 2002. — 327 с.

4. Мастюкова Е. М., Московкина А. Г. Речевые нарушения у детей: диагностика и коррекция. — М. : Владос, 2011. — 304 с.
5. Шипицына Л. М. Психология детей с нарушениями речи. — СПб. : Речь, 2003. — 240 с.
6. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. — Paris : UNESCO, 2005. — 37 p.
7. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Логопедия. Теория и практика. — М. : Академия, 2013. — 512 с.